

ALLITERATSIYANING LINGVOSTILISTIK XUSUSIYATLARI VA ULARNING O'QITUVCHI NUTQIGA TA'SIRI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15666392>

Zaripova Sohiba

BUXDPI ingliz tili va adabiyoti kafedrası o`qituvchisi

(Ta`lim tarbiya nazariyasi va metodikasi yo`nalishi 1-bosqich tayanch doktoranti)

Anotatsiya

Ushbu maqola nutqda alliteratsiyaning qo'llanilishini chuqur o'rganadi va uning ritm, urg'u hamda esda qolish qobiliyatini kuchaytirishdagi o'rnini yoritadi. Maqolada tovushlarning maqsadli takrorlanishi nutqga musiqiylik, aniqlik va mantiqiy bog'liqlik olib kirishi ta'kidlanadi. Ayniqsa, alliteratsiyaning tasodifiy emas, balki maqsadga muvofiq qo'llanishi orqali chalkashliklarni oldini olish mumkinligi ko'rsatib o'tiladi. Asosiy e'tibor alliteratsiyaning bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishdagi metodik imkoniyatlariga qaratilgan. Stilistik vosita sifatida alliteratsiya nutq madaniyati, ifodaviylik va esda qolarli ifoda shakllarini rivojlantirishda samarali vosita sifatida tahlil qilinadi.

Аннотация

В данной статье подробно рассматривается применение аллитерации в речи, а также её роль в усилении ритма, ударения и запоминаемости высказывания. Подчеркивается, что осознанное повторение звуковых элементов придаёт речи музыкальность, логическую связность и выразительность. Автор акцентирует внимание на том, что случайное использование аллитерации может привести к недоразумениям, тогда как её осмысленное применение способствует более эффективному общению. Особое внимание уделяется роли аллитерации в развитии устной и письменной речи будущих преподавателей английского языка. Аллитерация рассматривается как важное стилистическое средство, которое способствует формированию речевой культуры и выразительности.

Annotation

This article explores the use of alliteration in speech and highlights its role in enhancing rhythm, emphasis, and memorability. It emphasizes how intentional repetition of consonant sounds contributes to the musicality, clarity, and coherence of spoken or written language. The article warns against the random use of

alliteration, which can lead to confusion, and instead promotes its purposeful application to strengthen communication. Particular focus is placed on how alliteration can aid in the development of both oral and written speech among future English language teachers. As a stylistic device, alliteration is analyzed as a powerful tool for improving speech culture, expressiveness, and effective language delivery in pedagogical contexts.

Kalit so'zlar

alliteratsiya, so'zlarni takrorlash, adabiy vosita, she'riyat, konsonans, assonans, so'zlarning ritorik va badiiy ta'siri, til burmalari, mavzuli niyat, bayt, ritm, nasr.

KIRISH.

Alliteratsiya - bu effekt yaratish uchun o'xshash fonetik tovushlarni uzluksiz ishlatadigan adabiy vositadir. Ushbu stilistik vosita odatda so'zlarni musiqiy, lirik yoki emotsional effekt bilan bezash uchun ishlatiladi. Oxford Learner's Dictionary alliteratsiyani "bir-biriga yaqin so'zlarning boshida bir xil harf yoki tovushdan foydalanish" deb ta'riflaydi. Kembrij lug'atiga ko'ra, alliteratsiya" ayniqsa she'riyatda bir xil tovush yoki tovushlarni, ayniqsa undosh tovushlarni bir-biriga yaqin bo'lgan bir nechta so'zlarning boshida qo'llash" deb ta'riflanadi. Kollinz lug'atiga ko'ra alliteratsiya "nutq yoki yozma ravishda bir-biriga yaqin bo'lgan bir nechta so'zlardan foydalanish" va Merriam-Webster lug'atiga ko'ra "odatda boshlang'ich undosh tovushlarning ikki yoki undan ortiq qo'shni so'z yoki bo'g'inlarda takrorlanishi". Alliteratsiyani jumlada qanday ishlatish kerak?

Alliteratsiyani jumlalarda qo'llash tilingizni chiroyli ko'rinish va ovoz berishning oson va qiziqarli usuli bo'lib tuyuladi. Takrorlash har doim o'quvchilaringiz va tinglovchilaringizning e'tiborini tortadi. Odatda takrorlanadigan har qanday narsa muhimligini anglatadi. Bunday vaziyatlarda u effekt yaratadi. Shuning uchun alliteratsiya qo'llanilgan ibora yoki gaplar juda qiziqarli eshitiladi. Tilni burishtirish uchun so'zlar bilan o'ynash har doim auditoriyani jalb qilish uchun foydalanishingiz mumkin bo'lgan mashg'ulotdir - bu ta'lim maqsadlarida yoki o'yin-kulgi uchun qo'llaniladi. Alliteratsiyaning quyidagi umu- miy xususiyatlari mavjud:

1. Alliteratsiya o'xshash undosh yoki unli tovushlar bilan boshlangan so'zlar yordamida hosil qilinadi.
2. Bu so'zlar ketma-ket, birin-ketin qo'llanilishi kerak.
3. O'xshash tovushli bo'g'inlar alliteratsiyalangan gaplar tuzishda ham qo'llanilishi mumkin.

4. Alliteratsiya faqat bir qator aniq so'zlarga nisbatan qo'llanilishi mumkinligi haqida aniq qoida yo'q. Bu jumlada birin-ketin ishlatiladigan ikkita o'xshash tovushli so'z bo'lishi mumkin.

Gaplarda alliteratsiyadan foydalanish uchun gaplarning mazmunli ekanligini yodda tutish kerak. Agar so'zlar bir biriga mantiqiy bog'langan bo'lmasa, o'xshash tovushli tasodifiy so'zlar ketma ketlikda qo'yilmaydi. Biroq, ba'zi odamlar alliteratsiyaning maqsadini noto'g'ri tushunishadi. Ular so'z boshida har qanday harfni tasodifiy takrorlash kifoya, deb o'ylashadi. Lekin bu xato. Alliteratsiya faqat harflarni takrorlash emas, balki tovushlarni mazmunli tarzda takrorlashdir. Gapning ma'nosi haqida o'ylamasdan tasodifiy harflardan foydalanish chalkashlik, bema'nilik yoki essay yozishda g'alizlikka olib kelishi mumkin.[1, 26-27-b]

1. Alliteratsiya harflarga emas, balki tovushga asoslanadi

Birinchidan, alliteratsiya faqat harflarni takrorlash emas, balki tovushlarni takrorlash ekanligini tushunish kerak. Misol uchun, "city" va "cat" so'zlari ikkalasi ham "c" harfi bilan boshlanadi, lekin ular bir xil tovush bilan boshlanmaydi. "city" /s/ tovushi bilan boshlanadi, "cat" esa /k/ tovushi bilan boshlanadi. Shunday qilib, bu ikki so'zni alliteratsiyada qo'llab bo'lmaydi. Boshqa tomondan, "kite," "king," and "kangaroo" /k/ tovushi bilan boshlanadi, garchi ular turli harflar bilan boshlansa ham (ba'zi hollarda "k" yoki "c" kabi).

Agar yozuvchi tovush haqida o'ylamasdan, xuddi shu harf bilan boshlangan tasodifiy so'zlarni tanlasa, natija ma'nosiz nutqqa olib boradi. Shuning uchun ham alliteratsiyada imlodan ko'ra tovush muhim rol o'ynaydi.[69,5-b]

2. Alliteratsiya gapning ma'nosini qo'llab-quvvatlashi kerak

Tasodifiy harflardan qochishning ikkinchi sababi, alliteratsiya jumla yoki fikrga ma'no yoki urg'u qo'shishi kerak. She'riyat yoki ijodiy yozuvda alliteratsiya quyidagi maqsadlarda ishlatilishi mumkin:

1. Muhim so'zlarni ta'kidlash
2. Kayfiyat yoki ohangni o'rnatish
3. G'oyalarni esda qolarliroq qilish

Ammo bularning barchasi alliteratsiya uchun tanlangan so'zlar mazmunli va ifodalanmoqchi bo'lgan fikrga mos keladigan bo'lsagina ishlaydi.

Masalan, ikkita jumlani ko'rib chiqaylik:

1. "The silent snake slid slowly through the sand."
2. "Silly stamps sneeze sour soup sadly."

Birinci jumlada /s/ tovushining alliteratsiyasi mavzuga mos keladigan yumshoq va silliq tuyg'uni yaratishga yordam beradi. Bu gapning ma'nosini kuchaytiradi.

Ikkinchi jumlada "s" bilan boshlangan ko'p so'zlar bo'lsa-da, jumlaning ma'nosi yo'q. Ma'nosi tushunarsiz tuyuladi. U "s" harfi bilan boshlangan so'zlarni tasodifiy qo'shish orqali hosil qilingan. Bunday jumla o'quvchiga hech narsani tushunishga yordam bermaydi va matnni ma'nosiz qiladi.

Shunday qilib, alliteratsiya hech qachon faqat bezak uchun bo'lmasligi kerak. U har doim ma'noga xizmat qilishi kerak.

4. Alliteratsiya xotira va ta'sir bilan yordam berishi mumkin - lekin bu mantiqiy bo'lsagina xotirada yaxshi saqlanadi.

Alliteratsiyadan foydalanishning asosiy maqsadlaridan biri iborani esda qolarli yoki dramatik qilishdir. Shuning uchun ko'plab mashhur iqtibos, shior va unvonlarda undan foydalaniladi.

Masalan:

1. "Dunkin' Donuts"
2. "Big Brother"
3. "PayPal"
4. "Sweet smell of success"
5. "Live and let live"

Bu misollarning barchasidagi alliteratsiya ma'noga ega va umumiy fikrni qo'llab-quvvatlaydi. Agar ular bir xil harf bilan boshlangan tasodifiy so'zlarni tanlash orqali yaratilganda edi, ular muvaffaqiyatli bo'lmas edi. Hech kim ularni eslay olmasdi va ularga ahamiyat bermasdi.

Shunday qilib, agar nutqni ta'sir qilish, alliteratsiyaning mantiqiy tuzilishiga va mazmunli tarkibga ega ekanligiga bog'liq.

6. Ta'limda bezatishdan ko'ra ravshanlik va ma'no muhimroqdir

Agar siz talaba yoki o'qituvchi bo'lsangiz, alliteratsiyadan maqsadli foydalanish kerakligini unutmang. O'quvchilarni bir qator o'xshash so'zlar bilan hayratda qoldirishning o'zi yetarli emas. Yozishning asosiy maqsadi aniq muloqot qilishdir.

Misol uchun, sinfda, agar o'qituvchi dars sarlavhasida alliteratsiyadan foydalansa:

"Fascinating Facts about Frogs" — bu o'quvchilarga mavzuni eslab qolishlariga yordam beradi.

Ammo agar o'qituvchiga

"Funny Flipping Floating Frogs Fabricate Fables" kabi iboralar chalkash tuyuladi va ularga hech narsani tushunishga yordam bermaydi.

Alliteratsiyadan dars jarayonlarini murakkablashtirish uchun emas, balki tushunchalarni soddalashtirish va eslab qolishda qulay qilish uchun foydalanish kerak.

Alliteratsiyadan ehtiyotkorlik va aniq bir maqsadda foydalanish lozim.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, alliteratsiya to'g'ri ishlatilganda yozishda kuchli vositadir. Ammo so'zlarning boshida harflarni ularning ma'nosi haqida o'ylamasdan tasodifiy ishlatish chalkash, ifodaviy jihatdan sayoz yozilgan matn yoki nutqqa olib keladi. [7,74-b]To'g'ri qo'llanilgan alliteratsiya:

1. Harflarni emas, tovushlarni takrorlaydi
2. Gapning ma'nosini qo'llab-quvvatlaydi
3. Matnni esda qolarliroq qiladi
4. Urg'u, ritm yoki kayfiyatni qo'shadi
5. O'quvchiga mazmunni tushunishga va undan zavq olishga yordam beradi

Tasodifiy harflar yoki bema'ni so'zlarga asoslangan noto'g'ri alliteratsiya sizning yozuvingizga zarar etkazishi va uni beparvo yoki noprofessional ko'rinishiga olib kelishi mumkin.

Shuning uchun har doim birikma va iboralardagi ma'no harflardan ko'ra muhimroqdir. Alliteratsiya nafaqat bezak uchun, balki aloqa vositasi bo'lishi kerak.

Ana endi ushbu lingvostilistik vosita bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining nutqiy kompetensiyasini oshirishda qanday rol o'ynashini ko'rib chiqamiz.

Ingliz tili va adabiyoti bo'limida tahsil olayotgan talabalar kuchli og'zaki muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishlari kerak, bu akademik sharoitlarda ham, undan tashqarida ham muhimdir. Ularning og'zaki nutqini yaxshilash usullaridan biri bu alliteratsiyadan foydalanish - jumla yoki iboradagi so'zlarning boshida bir xil undosh tovushni takrorlash. Yuqorida ta'kidlanganidek, alliteratsiya odatda adabiyot va she'riyatda qo'llanilsa-da, uni kundalik nutqda qo'llash o'quvchilarning nutq qobiliyatlarini rivojlantirishda juda foydali bo'lishi mumkin.[8,32-34-b]

Nima uchun ingliz tilini o'rganayotgan talabalar og'zaki nutqida alliteratsiyadan foydalanishlari kerak? Birinchidan, alliteratsiya nutqni esda qolarli qiladi. Talabalar alliterativ iboralarda gapirganda, ular tinglovchilar osongina eslay oladigan tovushlar ritmini yaratadilar. Masalan, talaba shunday deyishi mumkin: "This semester, I've been focusing on fostering my fluency in English. "F" tovushining takrorlanishi jumlaning tinglovchining ongiga joylashtiradi, bu talabalar eslash kerak bo'lgan dalillar yoki fikrlarni keltirganda foydalidir.

Xotirani saqlashni yaxshilashdan tashqari, alliteratsiya nutqning ritmi va oqimini yaxshilashga yordam beradi. Akademik kontekstda talabalar ko'pincha tengdoshlari yoki professorlari oldida gapirishlari talab qilinadi. Alliteratsiya natijasida yaratilgan tabiiy ritm ularning nutqini yanada silliq va sayqallashtirishi mumkin. Misol uchun, talaba: "I really respect the research of Professor Rustam." ("Men professor Rustamning tadqiqotini juda hurmat qilaman",) deb aytishi

mumkin. “R” tovushining takrorlanishi gapning silliq oqishiga yordam beradi va soʻzlovchining ovozi yanada ishonchli va aniqroq qiladi.

Alliteratsiya asosiy fikrlarni taʼkidlash uchun vosita boʻlib ham xizmat qilishi mumkin. Talabalar koʻpincha muhokamalar yoki taqdimotlar paytida muhim tushunchalarni taʼkidlashlari kerak va alliteratsiya buni amalga oshirishning samarali usuli boʻlishi mumkin. Masalan, adabiyotning jamiyatdagi ahamiyati haqida suhbatda oʻquvchi “Literature lights the way for learning and leadership.” (“Adabiyot bilim olish va yetakchilik yoʻlini yoritadi”,) deb aytishi mumkin. Qayta takrorlanadigan “l” tovushi adabiyotning bilim va yetakchilikni shakllantirishdagi ahamiyatini taʼkidlab, gʻoyani yanada yorqinroq va taʼsirchan qiladi.

Bundan tashqari, alliteratsiya talabalarga oʻz fikrlarini mantiqiy va izchil tartibga solishga yordam beradi. Talabalar alliteratsiyadan foydalanganda, ular koʻpincha ongsiz ravishda bir-biriga bogʻliq fikrlarni birlashtiradilar. Misol uchun, oʻqishning afzalliklari haqida sinf muhokamasi paytida oʻquvchi: “Reading broadens the brain, builds better understanding, and boosts creativity.” (“Oʻqish miyani kengaytiradi, tushunishni yaxshilaydi va ijodkorlikni oshiradi”) deb aytishi mumkin. “B” tovushidan foydalanish fikrlarni bir-biriga bogʻlab, soʻzlovchiga oʻz argumentini yanada aniqroq tuzishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, alliteratsiya ingliz tili va adabiyotini oʻrganayotgan talabalar uchun samarali vositadir. Bu xotirani saqlashga yordam beradi, nutqning ritmi va oqimini yaxshilaydi, muhim fikrlarni taʼkidlashga yordam beradi va nutqda izchillikni taʼminlaydi. Alliteratsiyani kundalik ogʻzaki muloqotga qoʻshish orqali oʻquvchilar nutqining taʼsirchanligini oshirishlari va aniq va ishonchli muloqot qilish qobiliyatini oshirishlari mumkin.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (6th ed.). Wiley-Blackwell.
2. Wales, K. (2014). *A Dictionary of Stylistics* (3rd ed.). Routledge.
3. Leech, G. & Short, M. (2007). *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. Pearson Education.
4. Horness, P. (2020). *Alliteration and Verbal Memory in English Language Learning*. ELT Journal.
5. Carter, R. (2004). *Language and Creativity: The Art of Common Talk*. Routledge.
6. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching* (4th ed.). Pearson Longman.

7. Lazar, G. (2003). *Meaning and Metaphor: Activities for the Language Classroom*. Cambridge University Press.
8. Thornbury, S. (2005). *How to Teach Speaking*. Pearson Education.
9. Halliday, M.A.K. & Matthiessen, C.M.I.M. (2014). *Halliday's Introduction to Functional Grammar* (4th ed.). Routledge.
10. Cook, G. (1994). *Discourse and Literature: The Interplay of Form and Mind*. Oxford University Press.